

DE NIEUWE GEMEENTEKAART

Gerard Marlet & Clemens van Woerkens¹

Tweehonderd jaar geleden bestond Nederland uit 1249 gemeenten. Op 1 januari 2015 zijn er daar 393 van over. En dat zijn er nog teveel. De Nieuwe Gemeentekaart laat zien dat Nederland het beste uit 57 gemeenten zou kunnen bestaan.

Er is de laatste tijd veel aandacht voor de opkomst van de stad, en de leegloop van het platteland.² Na een lange periode van suburbanisatie – zelfs Amsterdam verloor tussen 1965 en 1985 bijna een kwart van haar bevolking – beleeft de stad sinds de jaren negentig een ongekende opleving. De stad is weer in trek bij hippe, jonge, creatieve en hoogopgeleide mensen.³

De stad is ondertussen getransformeerd van productiestad naar consumptiestad. Het is niet langer alleen maar een plek om te werken, maar vooral ook een plek om te consumeren en te recreëren.⁴ In de aantrekkelijke stad bevindt zich een groot en gevarieerd aanbod aan stedelijke voorzieningen, zoals theaters, musea, restaurants, cafés en winkels, in het decor van een monumentale binnenstad.⁵

Voor de nieuwe stedeling is dat alles op loop- of fietsafstand van zijn huis te vinden. Hij waant zich in een *walking city*. En neemt een klein huis, of een hoge prijs, op de koop toe. Hij is bereid veel te laten, of veel te betalen, voor een woonplek in of in de buurt

van het centrum van de aantrekkelijke stad.⁶ Waar hij op elk moment van de dag, gepland of spontaan, kan genieten van goed eten en drinken, verrassende kunst en cultuur, en de esthetiek van de historische binnenstad.

In de Verenigde Staten zijn de meest aantrekkelijke steden ook de steden die het hardst groeien. Dat klinkt logisch, want als steeds meer mensen in de stad willen wonen, zal de stad bevolking winnen van het platteland, en zullen de meest aantrekkelijke steden meer groeien dan de minst aantrekkelijke. Mits die steden erin slagen om te voorzien in de toegenomen vraag naar woningen.

De Nederlandse steden lijken daar de laatste jaren niet in geslaagd. Amsterdam had op 1 januari 2014 810.937 inwoners. Vijftig jaar eerder, op 1 januari 1964, woonden er op het grondgebied van de huidige gemeente Amsterdam nog 874.886 mensen. Dat waren er dus ruim zestigduizend meer. Ondanks het feit dat Amsterdam volgens de jaarlijkse *Atlas voor gemeenten* de meest aantrekkelijke stad van Nederland is,⁷ lijkt die stad de klap van de Grote Suburbanisatiegolf⁸ dus nog altijd niet te boven.

Lijkt, want de invloedssfeer van de aantrekkelijke stad reikt verder dan de bestaande bestuurlijke grenzen. Als niet alleen naar de gemeente Amsterdam wordt gekeken, maar naar het hele gebied dat voor werk en voorzieningen vooral op Amsterdam is aangewezen, is er wel degelijk sprake geweest van groei. De regio ‘Amsterdam en omstreken’ heeft er de laatste vijftig jaar juist een half miljoen inwoners bij gekregen, en is gegroeid tot bijna 1,8 miljoen inwoners (zie figuur 1).

¹ Met dank aan Nadine van den Berg, Roderik Ponds, Joost Poort, Nikita Vos en Rutger Zwart voor hun bijdrage en/of nuttig commentaar.

² E.L. Glaeser, 2011: *Triumph of the City: How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier* (Penguin).

³ R. Florida, 2002: *The rise of the creative class, and how it's transforming work, leisure, community and everyday life* (Basic Books, New York).

⁴ E.L. Glaeser, J. Kolko, A. Saiz, 2001: *Consumer City*, in: *Journal of Economic Geography*, pp. 27-50.

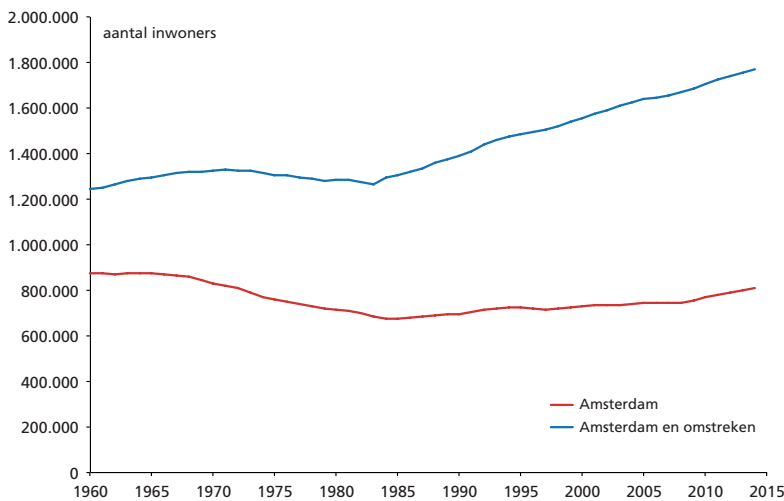
⁵ G.A. Marlet, 2009: *De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

⁶ H. de Groot, G.A. Marlet, C. Teulings, W. Vermeulen, 2010: *Stad en land* (Cpb, Den Haag).

⁷ G. Marlet, C. van Woerkens, 2014: *Atlas voor gemeenten*. (VOC Uitgevers, Nijmegen).

⁸ R.A. Margo, 1992: *Explaining the postwar suburbanization of population in the United States: the role of income*, in: *Journal of urban economics*, 31, pp. 301-310.

Figuur 1 Grootste groei buiten de grenzen van de huidige gemeente Amsterdam



Bron: Atlas voor gemeenten obv data CBS

Door de triomf van de stad wordt de tegenstelling tussen stad en ommeland ogenschijnlijk groter. Als steden winnen, verliezen de dorpen. Die lopen leeg, en kampen met krimp en leegstand. Gemeenten op het platteland verenigen zich, en kiezen vaak zelfs voor vrijwillige samenvoeging, om de machtige stad buiten de deur te houden. Zo ontstaan zogenoemde donutgemeenten, met de stad als geïsoleerd eiland in een ‘vijandig’ verenigd ommeland.

Maar steden en dorpen zouden helemaal niet met elkaar moeten concurreren. Ze zijn juist complementair. Steden en dorpen hebben elkaar hard nodig. Dorpen zijn alleen levensvatbaar met een aantrekkelijke centrumstad in de buurt.⁹ En steden zijn alleen aantrekkelijk als ze in een groene omgeving, met landschappelijke kwaliteiten, liggen.¹⁰

Dat ‘ommand’ wordt weleens oneerbiedig ‘de achtertuin’ van de stad genoemd, waar de stedeling rustig kan ademen, frisse lucht kan opsnuiven, en kan recreëren in de natuur.¹¹ Maar de omgeving van de stad is

veel meer dan dat. Buiten de stad bevinden zich veel banen en voorzieningen, waar ook de stedeling van profiteert. Er is een gezamenlijk belang om alle banen en voorzieningen in de steden en de kernen daar omheen zo goed mogelijk bereikbaar te maken en te houden voor de inwoners van de stad en de woonkernen daarbuiten.

Want niet iedereen woont het liefst in een stad. En veel mensen blijven het liefst niet hun hele leven in de stad. Hoe aantrekkelijk een stad ook is, ze verliest altijd 35-plussers. Zelfs de meest aantrekkelijke steden van Nederland – zoals Amsterdam, Utrecht, Groningen en Maastricht – hebben te maken met een negatief migratiesaldo voor 35-plussers; meer mensen van boven die leeftijd verhuizen uit de stad dan er naar de stad toe verhuizen.¹²

En waar verhuizen die mensen dan naartoe? In grote meerderheid naar de dorpen, de woonkernen, in de buurt van de stad waar ze daarvoor hebben gewoond. Zo combineren ze het beste uit twee werelden. Een wat groter huis met een tuin, in een veilige en groene omgeving, om hun jonge kinderen te laten opgroeien. En de stad die ze zo goed kennen op acceptabele afstand, om in hun schaarse vrije tijd toch nog af en toe gebruik te kunnen maken van de voorzieningen die de stad biedt.

⁹ G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2010: Krimp!?, in: Atlas voor gemeenten 2010 (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

¹⁰ G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2013: De groene stad, in: Atlas voor gemeenten 2013 (VOC Uitgevers, Nijmegen).

¹¹ E.S. van Leeuwen, P. Nijkamp, 2006: The Urban-Rural Nexus. A study on extended Urbanization and the Hinterland, in: Studies in Regional Science, 36, 2, p. 283-303.

¹² G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2006: Wie de jeugd heeft..., in: Atlas voor gemeenten 2006 (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Een aantrekkelijke ‘regiogemeente’ biedt zowel een aantrekkelijke centrumstad als groene en landelijke woonmilieus in de dorpen eromheen. Dat maakt een goede doorstroming op de woningmarkt mogelijk, en biedt de inwoners van de regio de mogelijkheid om wooncarrière te maken. Alleen al om die reden hebben steden en dorpen elkaar hard nodig; de werking van de woningmarkt overstijgt de grenzen van de huidige gemeenten.

Maar niet alleen vanwege de werking van de woningmarkt. Ook de arbeidsmarkt en het gebruik van allerlei voorzieningen overstijgt de grenzen van de huidige gemeenten. En dat zijn nu precies de beleidsterreinen waarop gemeenten steeds meer taken en verantwoordelijkheden krijgen.

Sinds de Wet Werk en Bijstand (WWB) uit 2004 zijn gemeenten al verantwoordelijk voor de uitvoering van de bijstand. Met de invoering van de Participatiewet op 1 januari 2015 wordt de klantenkring van gemeenten aanzienlijk groter.¹³ Daarnaast worden ook de Jeugdzorg en allerlei taken op het gebied van zorg en welzijn die voorheen onder de AWBZ vielen gedecentraliseerd. Kortom, gemeenten krijgen steeds meer (financiële) verantwoordelijkheden, die op de schaal van de huidige gemeenten vaak moeilijk te behappen zijn.

Tegelijkertijd raakt de bodem van de schatkist bij veel gemeenten in zicht. Grote verliezen op aangekochte bouwgronden, Rijksbezuinigingen op cultuur, en dalende bijdragen uit het Gemeentefonds; het zal voor veel gemeenten lastig zijn om het huidige voorzieningenniveau op peil te houden, laat staan te vergroten. Meer dan ooit is een optimale besteding van publieke middelen van belang. Heeft Capelle aan den IJssel zelf een schouwburg nodig terwijl cultuurstad Rotterdam naast de deur ligt, en uitstekend te bereiken is met de metro? Heeft elke woonkern een eigen zwembad en bibliotheek nodig? Is er in Limburg ruimte voor vier betaald-voetbal-clubs?

¹³ G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, R. Zwart, 2014: Participatie en de klantenkring van gemeenten, in Atlas voor gemeenten 2014 (VOC Uitgevers, Nijmegen).

Dergelijke vragen krijgen alleen een bevredigend antwoord als de kosten en baten van openbare voorzieningen in één hand komen te liggen. Als degenen die van de openbare voorzieningen in het land profiteren, daar ook voor betalen. Het profijtgebied van de theaters in Rotterdam en Amsterdam is veel groter dan de grenzen van de gemeente.¹⁴ Van het Groninger Museum profiteert niet alleen de stad Groningen, maar de hele regio.¹⁵ Het publiek bij Roda JC komt niet alleen uit Kerkrade, maar ook uit Heerlen, Landgraaf en Brunssum, en verder weg. De bossen en heuvels in de gemeente Utrechtse Heuvelrug zijn van grote waarde voor de inwoners van de stad Utrecht en de andere gemeenten in de buurt.

Een optimale allocatie van publieke middelen en voorzieningen vraagt om een andere schaal voor lokaal bestuur. Veel lokale bestuurders zien dat inmiddels ook in. Veel burgemeesters, ook die van kleinere gemeenten, blijken om die reden voorstander te zijn van schaalvergroting.¹⁶ En ambtelijke fusies zijn aan de orde van de dag.

Aan de andere kant zijn er ook twijfels over de efficiëntiewinsten die door schaalvergroting kunnen worden gehaald. Grotere gemeenten zijn niet altijd efficiënter dan kleinere,¹⁷ en gemeentelijke herindelingen hebben in het verleden niet aantoonbaar tot een efficiëntere bedrijfsvoering geleid.¹⁸ Maar dat kan ook te maken hebben met het feit dat die herindelingen er in het verleden vaak op gericht waren om de stad buiten de deur te houden, en de tegenstelling tussen stad en omgeving te versterken, in plaats van de complementariteit te benadrukken.

¹⁴ G.A. Marlet, 2010: Muziek in de stad. Het belang van podiumkunsten, musea, festivals en erfgoed voor de stad (VOC Uitgevers, Nijmegen).

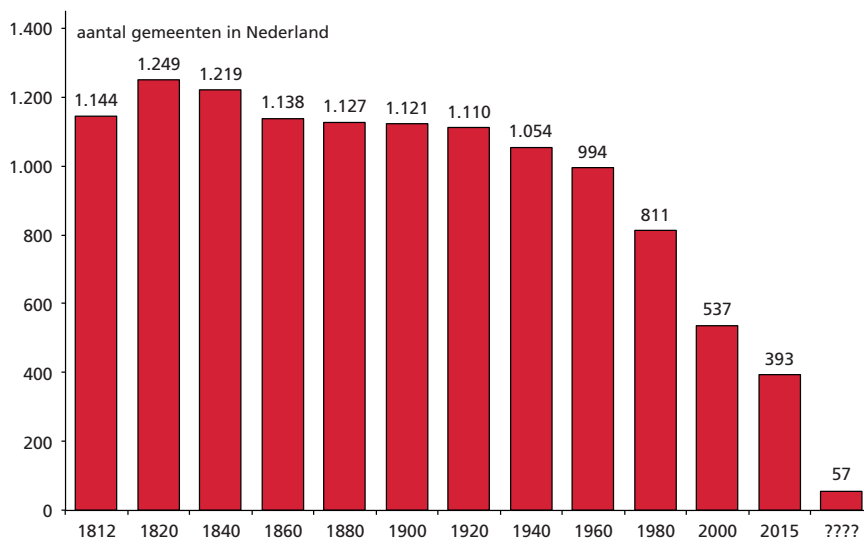
¹⁵ G. Marlet, J. Poort, C. van Woerkens, 2011: De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

¹⁶ Bijna helft burgemeesters wil grotere gemeenten, in: NRC Handelsblad, 1 maart 2014, p.5.

¹⁷ H. de Groot, B. van Hulst, J. Wildschut, 2014: De kostenvoordelen van schaalvergroting bij gemeenten, in: Economisch Statistische Berichten, 99, 4678, pp. 87-89.

¹⁸ M. Allers, 2010: Gemeentelijke schaalvergroting levert geen geld op, in Economisch Statistische Berichten, 95 (4586), pp. 341-342.

Figuur 2 Het aantal gemeenten in Nederland neemt met name de laatste decennia fors af.



Bron: Atlas voor gemeenten

Het gaat bij een optimale schaal voor lokaal bestuur niet om een – altijd arbitraire – ondergrens voor het aantal inwoners, zoals het Regeerakkoord van het Kabinet Rutte-II voorstelde.¹⁹ Er is geen optimale gemeentegrootte. Maar er is wel een optimaal gebied voor lokaal bestuur, waarbinnen kosten en baten van publieke investeringen in één hand komen te liggen, en de lusten en lasten van beleid door dezelfde mensen worden gevoeld. Alleen binnen zo'n gebied kan een optimale allocatie van publieke middelen plaatsvinden.

Schaalvergroting is van alle tijden. Gemeenten bestaan in Nederland eigenlijk pas sinds 1798, ten tijde van de Bataafse Republiek. In de Napoleontische tijd werd er meteen al een begin gemaakt met het samenvoegen van de kleine gemeenten in Nederland. Het criterium was toen dat er minimaal 500 inwoners in een gemeente moesten wonen. Binnen een aantal jaren waren er door samenvoegingen al honderd gemeenten minder.

Daarna was er even sprake van een restauratiebeweging, waarin de gemeentelijke herindelingen van Lodewijk Napoleon weer

ongedaan werden gemaakt. In 1820 waren er daardoor weer ruim honderd gemeenten meer dan in 1812 (zie figuur 2). Met de nieuwe Gemeentewet van Thorbecke (1851) werd weer ingezet op schaalvergroting; gemeenten moesten minimaal 25 kiezers hebben, omdat er anders niet voldoende bekwame personen voor het lokale bestuur zouden zijn. In de jaren na Thorbecke verdwenen er daardoor een kleine honderd gemeenten, waardoor het aantal gemeenten in 1860 weer ongeveer op het niveau lag van het einde van de Franse Tijd.²⁰

Ooit waren er in Nederland dus bijna 1250 gemeenten. Op 1 januari 2015 zijn er daar minder dan 400 van over (zie figuur 2). Als die trend doorzet, zijn er aan het einde van deze eeuw minder dan honderd gemeenten. De vraag is waar die trend toe leidt. Of eigenlijk: waar die trend toe zou moeten leiden. Wat is de optimale schaal voor lokaal bestuur? Wat is de optimale gemeentegrootte? Wat is het optimale grondgebied voor gemeenten? En hoeveel gemeenten blijven er in Nederland idealiter over?

¹⁹Bruggen slaan. Regeerakkoord VVD-PvdA, 29 oktober 2012.

²⁰ P. Ekamper, R. van der Erf, N. van der Gaag, K. Henkens, E. van Imhoff, F. van Poppel, 2003: Bevolkingsatlas van Nederland: demografische ontwikkelingen van 1850 tot heden (Elmar, Rijswijk)

Om een goed onderbouwd antwoord te vinden op die vraag is een methode ontwikkeld waarmee de optimale bestuurlijke indeling op objectieve wijze kan worden bepaald.²¹ Voor iedere woonlocatie in Nederland is (op 4-positie-postcodeniveau) bepaald op welke gemeente die voor werk, winkels, cultuur, onderwijs, zorg, sport en natuur voornamelijk is aangewezen. Als voor die thema's het merendeel van de inwoners van een bepaalde gemeente op de eigen gemeente en niet op een andere gemeente is aangewezen, is de betreffende gemeente als centrumstad aangemerkt. De overige woonlocaties in Nederland (die dus geen onderdeel uitmaken van een van de centrumsteden) zijn vervolgens toebedeeld aan de centrumstad die voor die woonlocatie het meest verzorgend is.

Voor werk is gebruik gemaakt van gegevens over de feitelijke pendel vanuit een woonlocatie naar iedere werklocatie in Nederland. Voor voorzieningen is die pendel modelmatig ingeschat. Voor iedere woonlocatie is allereerst bepaald wat de reistijd is tot alle winkels, scholen, theaters, ziekenhuizen, voetbalstadions en natuurgebieden in Nederland. Vervolgens is per type voorziening bepaald hoeveel tijd mensen bereid zijn om voor zo'n voorziening te reizen. Dat is niet een vaste waarde, maar een afvallende functie, die laat zien welk aandeel van de inwoners van een bepaalde locatie bereid is om een bepaald aantal minuten te reizen.²² Tot slot is de behoefte aan variëteit voor de betreffende voorziening bepaald. De combinatie van de reistijd, de bereidheid om te reizen en de behoefte aan variëteit leidt tot de bijdrage van iedere gemeente aan het werk en de voorzieningen voor de inwoners van iedere woonlocatie.

Uit de analyse blijkt allereerst dat op het gebied van basisonderwijs de meeste Nederlandse gemeenten zelfvoorzienend zijn. Voor werk en een bevredigend aanbod aan winkels (voor mode en luxe artikelen), cultuur (uitvoeringen in de podiumkunsten) en (zie-

kenhuis)zorg zijn de meeste mensen echter aangewezen op een andere dan de eigen gemeente. Slechts 57 Nederlandse gemeenten zijn voor alle vijf functies zelfvoorzienend.

Die 57 gemeenten hebben bovendien een duidelijke centrumfunctie voor hun omgeving, waardoor ze met recht als centrumstad zijn aan te merken. De kleinste van die centrumsteden is Winterswijk. Van de gemeenten die niet als centrumstad worden aangemerkt is Almere de grootste. Het grotere aanbod aan voorzieningen in Amsterdam is voor de meeste inwoners van Almere kennelijk een langere reis waard. Die afhankelijkheidsrelatie is niet uniek voor Almere, maar geldt voor alle *new towns* onder de rook van een van de vier grote steden. Ook Purmerend, Haarlemmermeer, Zoetermeer en Spijkenisse komen op basis van het in deze analyse gebruikte criterium niet als centrumstad uit de bus. Andere grote gemeenten die niet als centrumstad worden aangemerkt zijn Zaanstad en Schiedam.

Voor elke woonkern in Nederland is bepaald welke centrumstad voor werk en voorzieningen voor de inwoners van die woonkern het meest verzorgend is. En omgekeerd: aan welke centrumstad het betreffende postcodegebied de meeste natuur 'levert'. Een woonkern wordt toegewezen aan de centrumstad die voor de meeste inwoners van die woonkern voor de betreffende functie het meest verzorgend is. Met deze methode voor de afbakening van gebieden is het niet nodig om een – altijd arbitraire – grenswaarde te bepalen: mensen in een bepaalde woonkern zijn of het meest op de ene centrumgemeente aangewezen of het meest op de andere gemeente, een tussenweg is er niet.

De uitkomst uit deze analyse verschilt per functie. Dat zou ertoe leiden dat gemeenten per beleidsveld functionele samenwerkingsverbanden zouden moeten zoeken, gebaseerd op de werkelijke verzorgingsgebieden van een bepaalde voorziening, zoals de Commissie Montijn ooit adviseerde.²³ Dat leidt echter tot allerlei coördinatieproblemen, inefficiënt lokaal bestuur, en een gebrek aan democratische controle. Daarom is ervoor gekozen om

²¹ G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2012: Naar een optimale gemeentegrootte, in: Atlas voor gemeenten 2012 (VOC Uitgevers, Nijmegen).

²² Zie: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2005: De bereikbaarheid van Nederlandse gemeenten, in: Atlas voor gemeenten 2013 (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

²³ WRR, 1990: Van de stad en de rand (SDU Uitgevers, Den Haag).

een gemene deler te zoeken. Een woonkern wordt aan een bepaalde centrumstad toegerekend als die stad voor de meeste functies het vaakst verzorgend is voor de inwoners uit die kern, en als het postcodegebied aan die centrumstad de meeste natuur teruglevert.

De functies tellen daarbij niet allemaal even zwaar mee, maar zijn gewogen op basis van de bijdrage die de verschillende voorzieningen leveren aan de aantrekkingskracht van een gemeente.²⁴ Werk telt dan voor 35% mee, natuur voor 15% en de stedelijke voorzieningen samen voor 50%.

Op basis van deze weging is elke woonkern aan een centrumstad toegekend. Dat is de gemeente die voor het betreffende gebied het meest verzorgend is voor de verschillende functies, of omgekeerd zoals in het geval van natuur, waarbij de woonkern dan juist het meest verzorgend is voor een bepaalde centrumstad. Met andere woorden: woonkernen worden aan die centrumstad toegekend waarmee de functionele relaties het sterkst zijn.

Op basis van deze analyse is de Nieuwe Gemeentekaart van Nederland gemaakt. In de kaart in figuur 3 zijn de nieuwe 'regio-gemeenten' gestileerd getoond. Volgens die kaart zou Nederland het beste uit 57 gemeenten kunnen bestaan. Die nieuwe gemeenten hebben de optimale schaal voor lokaal bestuur. Binnen die gemeenten functioneren de arbeidsmarkt en de woningmarkt naar verwachting optimaal. En binnen die gebieden zijn investeringen in openbare voorzieningen naar verwachting het best besteed.

De grote wandkaart die op de achterkant van deze tekst is afgedrukt laat de nieuwe indeling in detail zien. Daarop is te zien dat de nieuwe gemeenten (omdat de indeling is bepaald op basis van een samenvoeging van 4-positie-postcodegebieden) bestaande gemeentegrenzen doorsnijden. De 57 centrumsteden binnen de nieuwe gemeenten zijn in de kaart in een groter corps afgedrukt. Om zoveel mogelijk recht te doen aan lokale identiteit zijn echter ook de gangbare namen van de bevolkingskernen (bron: CBS) op de

kaart afgedrukt. Een inwoner van Horst kan op basis van deze kaart dan zeggen dat hij in Horst woont, in de gemeente 'Venlo en omstreken'.

Van de 57 nieuwe gemeenten hadden er vijftig op 1 januari 2014 meer dan 100.000 inwoners (zie figuur 3). Zeven nieuwe gemeenten zijn kleiner dan 100.000 inwoners, maar allemaal hebben ze meer dan 65.000 inwoners. Gemiddeld hebben die nieuwe gemeenten bijna 300.000 inwoners. De huidige gemeenten hebben gemiddeld ruim 40.000 inwoners. De schaal van de nieuwe gemeenten is dus van een totaal andere orde.

'Amsterdam en omstreken' is met bijna 1,8 miljoen inwoners de grootste nieuwe gemeente van Nederland. En de grootste groei vond de afgelopen jaren ook plaats op het huidige grondgebied van de beoogde nieuwe gemeente 'Amsterdam en omstreken'. 'Emmeloord en omstreken' zou met ca. 67.000 inwoners de kleinste zijn onder de nieuwe gemeenten. 'Heerlen en omstreken' is de enige nieuwe gemeente die (binnen het nieuwe grondgebied) de laatste vijftig jaar bevolking heeft verloren; bijna 7000 inwoners.

Met de Nieuwe Gemeentekaart is Nederland naar verwachting klaar voor de toekomst. Een toekomst met competente lokale overheden, die goed toegerust zijn om slagvaardig om te gaan met de vele problemen en taken waarvoor zij staan.²⁵ En die zorgvuldig omgaan met belastinggeld, en dat geld zo gericht en effectief mogelijk investeren in de aantrekkingskracht en concurrentiekracht van de verscheidenheid aan regio's waaruit ons land bestaat. Daarvan profiteren naar verwachting niet alleen (de mensen en bedrijven in) die regio's zelf, maar het hele land.

²⁴G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden (VOC Uitgevers, Nijmegen).

²⁵Zie voor een overzicht van urgente problemen en mogelijke oplossingen voor de grensregio's in Nederland: G. Marlet, A. Oumer, R. Ponds, C. van Woerkens, 2014: Groeien aan de grens; kansen voor grensregio's (VOC Uitgevers, Nijmegen).

Figuur 3 Het aantal inwoners (op 1 januari 2014) binnen het grondgebied van de beoogde 57 nieuwe gemeenten van Nederland



Gemeente	Inwoners	Gemeente	Inwoners	Gemeente	Inwoners
1. Amsterdam en omstreken	1.756.719	20. Enschede en omstreken	261.603	39. Alphen a/d Rijn en omstreken	139.111
2. Rotterdam en omstreken	1.490.517	21. Venlo en omstreken	247.704	40. Assen en omstreken	136.428
3. 's-Gravenhage en omstreken	882.952	22. Dordrecht en omstreken	233.613	41. Roermond en omstreken	133.590
4. Utrecht en omstreken	867.975	23. Almelo en omstreken	230.876	42. Bergen op Zoom en omstreken	132.640
5. Groningen en omstreken	609.374	24. Emmen en omstreken	222.376	43. Heerenveen en omstreken	124.816
6. Eindhoven en omstreken	587.359	25. Hoorn en omstreken	217.287	44. Goes en omstreken	123.776
7. Nijmegen en omstreken	457.165	26. Helmond en omstreken	202.724	45. Middelburg en omstreken	122.450
8. Amersfoort en omstreken	456.562	27. Apeldoorn en omstreken	198.134	46. Tiel en omstreken	117.306
9. Zwolle en omstreken	413.370	28. Maastricht en omstreken	192.016	47. Lelystad en omstreken	116.760
10. Haarlem en omstreken	406.134	29. Oss en omstreken	181.604	48. Hoogeveen en omstreken	114.160
11. Breda en omstreken	397.788	30. Doetinchem en omstreken	181.487	49. Drachten en omstreken	106.319
12. Tilburg en omstreken	394.678	31. Hilversum en omstreken	178.269	50. Terneuzen en omstreken	105.903
13. 's-Hertogenbosch en omstreken	387.217	32. Sittard en omstreken	176.035	51. Den Helder en omstreken	97.405
14. Leiden en omstreken	384.174	33. Gouda en omstreken	176.018	52. Meppel en omstreken	96.134
15. Arnhem en omstreken	378.023	34. Deventer en omstreken	162.951	53. Sneek en omstreken	94.642
16. Alkmaar en omstreken	370.573	35. Gorinchem en omstreken	156.220	54. Zutphen en omstreken	89.347
17. Leeuwarden en omstreken	301.643	36. Hengelo en omstreken	151.093	55. Weert en omstreken	80.187
18. Ede en omstreken	283.651	37. Roosendaal en omstreken	145.086	56. Winterswijk en omstreken	75.800
19. Heerlen en omstreken	267.662	38. Delft en omstreken	143.698	57. Emmeloord en omstreken	67.120

BRONNEN

Hieronder een overzicht van de bronnen die voor deze publicatie zijn gebruikt. De lijst biedt tevens een goed overzicht van de belangrijkste studies uit tien jaar Atlas voor gemeenten, en de belangrijkste inspiratiebronnen daarvoor.

M. Allers, 2010: Gemeentelijke schaalvergroting levert geen geld op, in *Economisch Statistische Berichten*, 95 (4586), pp. 341-342.

P. Ekamper, R. van der Erf, N. van der Gaag, K. Henskens, E. van Imhoff, F. van Poppel, 2003: *Bevolkingssatlas van Nederland: demografische ontwikkelingen van 1850 tot heden* (Elmar, Rijswijk)

R. Florida, 2002: *The rise of the creative class, and how it's transforming work, leisure, community and everyday life* (Basic Books, New York).

E.L. Glaeser, Kolko, J., Saiz, A., 2001: *Consumer City*, in: *Journal of Economic Geography*, pp.27-50.

E. L. Glaeser, 2011: *Triumph of the City: How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier* (Penguin).

H. de Groot, B. van Hulst, J. Wildschut, 2014: *De kostenvoordelen van schaalvergroting bij gemeenten*, in: *Economisch Statistische Berichten*, 99, 4678, pp. 87-89.

H. de Groot, G.A. Marlet, C. Teulings, W. Vermeulen, 2010: *Stad en land* (Cpb, Den Haag).

E.S. van Leeuwen, P. Nijkamp, 2006: *The Urban-Rural Nexus. A study on extended Urbanization and the Hinterland*, in: *Studies in Regional Science*, 36, 2, p. 283-303.

R.A. Margo, 1992: *Explaining the postwar suburbanization of population in the United States: the role of income*, in: *Journal of urban economics*, 31, p. 301-310.

G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2005: *De bereikbaarheid van gemeenten*, in: *Atlas voor gemeenten 2013* (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2006: *Wie de jeugd heeft...*, in: *Atlas voor gemeenten 2006* (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

G.A. Marlet, 2009: *De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

G.A. Marlet, 2010: *Muziek in de stad. Het belang van podiumkunsten, musea, festivals en erfgoed voor de stad* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2010: *Krimp!?*, in: *Atlas voor gemeenten 2010* (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

G.A. Marlet, J. Poort, C.M.C.M. van Woerkens, 2011: *De schat van de stad. Welvaartseffecten van de Nederlandse musea* (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2012: *Naar een optimale gemeentegrootte*, in: *Atlas voor gemeenten 2012* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

G.A. Marlet, R. Ponds, C.M.C.M. van Woerkens, 2013: *De groene stad*, in: *Atlas voor gemeenten 2013* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

G.A. Marlet, R. Ponds, C.M.C.M. van Woerkens, R. Zwart, 2014: *Participatie en de klantenkring van gemeenten*, in: *Atlas voor gemeenten 2014* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

G.A. Marlet, A. Oumer, R. Ponds, C.M.C.M. van Woerkens, 2014: *Groeien aan de grens; kansen voor grensregio's* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

WRR, 1990: *Van de stad en de rand* (SDU Uitgevers, Den Haag).

1 Atlas voor gemeenten

Dit is een speciale uitgave in het kader van het tienjarig bestaan van onderzoeksbureau Atlas voor gemeenten. In deze uitgave wordt zoveel mogelijk verwezen naar eigen werk, als een bloemlezing van tien jaar onderzoek naar de ontwikkeling van buurten, wijken, gemeenten en regio's in Nederland. De speciale vouwtechniek is gebaseerd op werk van de Nederlandse kunstenaar Maarten Janssen (One Euro, The Green Box, Berlijn).

Cartografie: Jean Klare
Opmaak: Stip.nl

© 2014 Atlas voor gemeenten

ISBN 9789079812165



9 789079 812165

